

δόντι

δόντι, το, ουσ. [<μσν. δόντι(ον) <όδόντιον, υποκορ. του ουσ. όδούς], το δόντι. **1.** άτομο που ασκεί επιρροή, που έχει δύναμη πολιτική, κοινωνική, οικονομική ή στρατιωτική, το μέσο: «χωρίς δόντι σήμερα δε γίνεται γρήγορα η δουλειά σου». **2.** οποιαδήποτε προεξοχή που, από το σχήμα της, μπορούμε να την παρομοιάσουμε με δόντι: «τα δόντια της χτένας». Οι στρατιώτες, ιδίως τον τελευταίο μήνα της απόλυσής τους, χρησιμοποιούν τη χτένα ως αριθμητήριο και αφαιρούν ένα δόντι της για κάθε μέρα που περνά και τους φέρνει πιο κοντά στη μέρα της απόλυσής τους. Πρβλ.: *αχ να μέτραγα στη χτένα πότε θα 'ρθει η βραδιά που θα μ' έφερναν τα τρένα στη γλυκειά σου αγκαλιά* (Λαϊκό τραγούδι). Υποκορ. **δουτάκι, το** (βλ. λ.). Μεγεθ. **δουτάρια, η**. (Ακολουθούν 62 φρ.)·

- *ακονίζω τα δόντια μου*, προετοιμάζομαι να φάω με μεγάλη όρεξη: «πήρα θέση στο τραπέζι κι ακόνιζα τα δόντια μου, μέχρι να φέρει η μητέρα το φαγητό»· βλ. και φρ. *τροχίζω τα δόντια μου*·

- *αλλάζει δόντια*, (για παιδιά) πέφτουν τα δόντια της πρώτης οδοντοφυΐας του και βγαίνουν της δεύτερης: «το παιδί έφτασε σε τέτοια ηλικία, που άρχισε ν' αλλάζει δόντια». Υπήρχε η παράδοση το πρώτο δόντι που έπεφτε, να το πετάνε πάνω στα κεραμίδια του σπιτιού με την εξής φράση: *το πετάω κοκαλενιο για να μου 'ρθει σιδερένιο*, ευχή δηλαδή ή παράκληση τα νέα δόντια που θα βγουν να είναι γερά·

- *αυτό είναι για το κούφιο δόντι*, λέγεται στην περίπτωση που το ποτό, ιδίως η τροφή που μας δίνει κάποιος, είναι σε πολύ ελάχιστη ποσότητα: «πώς να χορτάσω μ' αυτό που μου 'βαλες, αφού αυτό είναι για το κούφιο δόντι». Από το ότι η λιγοστή τροφή μπορεί να μπει στην κουφάλα του χαλασμένου μας δοντιού, οπότε εμείς δε θα ευχαριστηθούμε ή δε θα χορτάσουμε ούτε στο ελάχιστο·

- *βάζω δόντι*, χρησιμοποιώ τις οικονομικές, πολιτικές, στρατιωτικές ή πνευματικές γνωριμίες μου, κάθε φορά που επείγομαι να πραγματοποιήσω κάποιο σκοπό μου ή να διεκπεραιώσω κάποια υπόθεσή μου, ιδίως σε σχέση με το δημόσιο: «αν δεν έβαζα δόντι, θα έτρεχα ακόμα να τελειώσω τη δουλειά μου || έβαλα δόντι για να πάρω άδεια τις γιορτές». Συνών. *βάζω βύσμα / βάζω γλείψιμο / βάζω μέσο*·

- *βαστώ με τα δόντια (κάτι)*, βλ. φρ. *κρατώ με τα δόντια (κάτι)*·

- *βγάζει δόντια*, (για βρέφη) φυτρώνουν τα πρώτα του δόντια: «το μωρό κλαίει όλη τη νύχτα, γιατί βγάζει δόντια και πονάει»· βλ. και φρ. *βγάζω δόντια*·

- *βγάζω δόντια*, έχω τα νεύρα μου, γκρινιάζω συνέχεια: «δεν είναι ώρα να του μιλήσεις, γιατί απ' το πρωί βγάζει δόντια». Από παρομοίωση του εκνευρισμένου ατόμου με το μωρό, που, όταν βγάζει δόντια, είναι αναστατωμένο από τον πόνο που νιώθει και κλαίει συνέχεια· βλ. και φρ. *του βγάζω τα δόντια*·

- *βρίζω μέσ' απ' τα δόντια μου*, βρίζω μουρμουριστά για να μη γίνω αντιληπτός, είτε γιατί φοβάμαι είτε γιατί υπάρχει κάποιος άλλος λόγος: «καθόταν στη γωνία και κάθε τόσο έβριζε μεσ' απ' τα δόντια του»·

- *γλίτωσα απ' του λύκου τα δόντια*, βλ. λ. [λύκος](#)·

- *γλίτωσα απ' του χάρου τα δόντια*, βλ. λ. [χάρος](#)·

- *γλυκαίνω το δόντι μου*, τρώω κάποιο φαγώσιμο που μου αρέσει ή που έχω να το φάω πολύ καιρό: «άφησέ μου να πάρω μια κουταλιά στιφάδο να γλυκάνω το δόντι μου»·

- *δείχνω τα δόντια μου*, κάνω δυναμική την παρουσία μου, αγριεύω: «όταν βλέπεις πως δε σου συμπεριφέρονται σωστά, δείξε κι εσύ τα δόντια σου!». Από την εικόνα του σκύλου που, όταν αγριεύει, δείχνει τα δόντια του· βλ. και φρ. *του δείχνω τα δόντια μου*·

- *δεν είναι για τα δόντια σου, α.* (για δουλειές) είναι πάρα πολύ δύσκολη σχετικά με τις γνώσεις ή τις ικανότητές σου ή είναι πάρα πολύ μεγάλη σχετικά με την οικονομική σου κατάσταση: «μην μπλεχτείς μ' αυτή τη δουλειά, γιατί δεν είναι για τα δόντια σου». **β.** (για γυναίκες) είναι πολύ πιο όμορφη, ιδίως είναι πολύ ανώτερη

κοινωνικά ή οικονομικά, από σένα, οπότε, είναι πολύ δύσκολο να συνάψεις ερωτικό δεσμό μαζί της: «δεν είναι για τα δόντια σου αυτή η γυναίκα, γιατί είναι κόρη εφοπλιστή κι εσύ είσαι γιος εργάτη»·

- *δεν έχει να ξύσει το δόντι του*, είναι πάμφτωχος: «πήγε να γραφεί στην Πρόνοια, γιατί δεν έχει να ξύσει το δόντι του». Από την εικόνα του ατόμου που λόγω φτώχειας δεν έχει να φάει, οπότε δεν υπάρχει λόγος να ξύσει με οδοντογλυφίδα κάποιο δόντι του για να αφαιρέσει τυχόν τροφές·

- *δόντια μαργαριτάρια ή δόντια σαν μαργαριτάρια*, δόντια ολόασπρα και γυαλιστερά: «όταν χαμογελάει, φαίνονται τα δόντια της σαν μαργαριτάρια»·

- *είναι αρματωμένος (οπλισμένος) ίσαμε τα δόντια ή είναι αρματωμένος (οπλισμένος) μέχρι τα δόντια*, είναι τρομερά εξοπλισμένος, είναι πάνοπλος: «ο εχθρός ήταν αρματωμένος ίσαμε τα δόντια»·

- *έπεσαν τα δόντια του*, έχασε τη δύναμή του, την ισχύ του σε ένα χώρο: «όσο ήταν στο κόμμα, ήταν υπολογίσιμος, απ' τη μέρα όμως που τον διέγραψαν, έπεσαν τα δόντια του». Από την εικόνα του ατόμου που χάνει τα δόντια του λόγω προχωρημένης ηλικίας. (Λαϊκό τραγούδι: *στάχτη γενήκαν τα θεριά. Πέσαν τα δόντια του Βοριά. Γέμισ' η πλάση με παιδιά και νιοπάντρα ζευγάρια. Χαρά στα παλικάρια*)·

- *έχω γερό δόντι*, διαθέτω ισχυρή γνωριμία, που ασκεί επιρροή, διαθέτω ισχυρό μέσο: «όλα του τα δάνεια τα παίρνει στο πι και φι, γιατί έχει γερό δόντι στην τράπεζα»·

- *έχω δόντι*, διαθέτω γνωριμία, που τη χρησιμοποιώ κάθε φορά που επείγομαι να πραγματοποιήσω κάποιο σκοπό μου ή να διεκπεραιώσω κάποια υπόθεσή μου, ιδίως σε σχέση με το δημόσιο: «αν δεν έχεις σήμερα δόντι, δεν τελειώνεις εύκολα τη δουλειά σου || αν έχεις δόντι, είσαι κορόιδο που υπηρετείς ακόμη στα σύνορα». Συνών. *έχω βύσμα / έχω γλείψιμο / έχω μέσο (α)*·

- *έχω μεγάλο δόντι*, βλ. φρ. *έχω γερό δόντι*·

- *ήλιος με δόντια*, βλ. λ. [ήλιος](#)·

- *κάποιου του χάριζαν γάιδαρο και τον κοιτούσε στα δόντια (να δει πόσο χρονών είναι)*, βλ. λ. [γάιδαρος](#)·

- *κόβουν τα δόντια του*, διαθέτει ισχυρά μέσα, τα οποία μπορεί και να χρησιμοποιήσει: «μην του πηγαίνεις κόντρα, όταν υπάρχουν κι άλλοι εργάτες μπροστά, γιατί κόβουν τα δόντια του και θα σε στείλει από κει που ήρθες». Συνών. *κόβει το σπαθί του*·

- *κούφιο δόντι*, **α.** που έχει κάνει κοιλότητα, κουφάλα από την τερηδόνα: «πρέπει να πάω στον οδοντογιάτρο μου, γιατί πίσω πίσω έχω ένα κούφιο δόντι». **β.** η γνωριμία, το μέσο που χρησιμοποίησε κάποιος και αποδείχτηκε πως δεν είχε ισχύ: «πήγε πίσω όλη η δουλειά, γιατί το μέσο που έβαλε αποδείχτηκε κούφιο δόντι»·

- *κρατώ με τα δόντια (κάποιον ή κάτι)*, κρατώ, συγκρατώ κάποιον ή κάτι με μεγάλη δυσκολία, καταβάλλοντας μεγάλη προσπάθεια: «κρατώ με τα δόντια το φίλο μου να μη σε δείρει || κρατώ με τα δόντια αυτή τη δουλειά»·

- *λέω μεσ' απ' τα δόντια μου*, μουρμουρίζω για να μη γίνω αντιληπτός, είτε γιατί φοβάμαι είτε γιατί υπάρχει κάποιος άλλος λόγος: «καθόταν μονάχος στη γωνιά και κανείς δεν καταλάβαινε τι έλεγε μεσ' απ' τα δόντια του»·

- *μ' έστειλαν στου λύκου τα δόντια*, βλ. λ. [λύκος](#)·

- *μαύρα δόντια*, εκείνα που είναι χαλασμένα, σάπια: «το στόμα του ήταν γεμάτο από μαύρα δόντια»·

- *με νύχια και με δόντια*, βλ. λ. *νύχι*·

- *με την ψυχή στα δόντια*, βλ. λ. [ψυχή](#)·

- μην του δείχνεις άσπρο δόντι, μην του συμπεριφέρεσαι με φιλική διάθεση, μην του δίνεις θάρρος: «είναι ύπουλος άνθρωπος, γι' αυτό μην του δείχνεις άσπρο δόντι». Από την εικόνα του ατόμου που, όταν συμπεριφέρεται φιλικά σε κάποιον, του χαμογελά, οπότε φαίνονται τα δόντια του·
- μιλώ έξω απ' τα δόντια, βλ. φρ. τα λέω έξω απ' τα δόντια·
- μιλώ μέσ' απ' τα δόντια μου, βλ. φρ. λέω μέσ' απ' τα δόντια μου·
- μου πέφτουν τα δόντια, φεύγουν από τη θέση τους λόγω κάποιας ασθένειας, ιδίως ουλίτιδας: «εδώ και μερικές μέρες μου πέφτουν τα δόντια και πηγαίνω κάθε μέρα στον οδοντογιάτρο μου για θεραπεία»·
- μουνί με δόντια, βλ. λ. [μουνί](#)·
- ξέφυγα απ' του χάρου τα δόντια, βλ. λ. [χάρος](#)·
- ο καιρός έδειξε τα δόντια του ή έδειξε τα δόντια του ο καιρός, βλ. λ. [καιρός](#)·
- πάστα για τα δόντια ή πάστα δοντιών, βλ. λ. [πάστα](#)·
- πέρασα από του λύκου τα δόντια, βλ. λ. [λύκος](#)·
- πήγε η ψυχή μου στα δόντια μου, βλ. λ. [ψυχή](#)·
- πονάει δόντι, βγάζει μάτι, λέγεται ειρωνικά για γιατρό, ιδίως οδοντίατρο που είναι άσχετος με το λειτούργημά του, που είναι αλμπάνης: «μην πας να σ' εξετάσει ο τάδε γιατρός, γιατί πονάει δόντι, βγάζει μάτι». (Λαϊκό τραγούδι: κυρά μου, όπου κι αν πονάς, στη λεωφόρο Αθηνάς θα βρεις το Δόκτωρ Ακαμάτη **πονάει δόντι, βγάζει μάτι**)·
- πονάει δόντι, κόβει κεφάλι, λέγεται στην περίπτωση που, αντί να αντιμετωπίσει κάποιος ένα πρόβλημα εντοπίζοντας και εξουδετερώνοντας τα αίτια που το προκάλεσαν, καταφεύγει σε παράλογες ή παρανοϊκές λύσεις, που τις θεωρεί ριζικές: «πρέπει να βρούμε αυτόν που σαμποτάρισε τη δουλειά κι όχι να διώξουμε όλους τους εργάτες μας, γιατί, με το πονάει δόντι, κόβει κεφάλι, δε θα τελειώσει ποτέ αυτή η δουλειά»·
- πονάει το δόντι μου, βλ. συνηθέστ. πονάει το δοντάκι μου, λ. δοντάκι·
- σκάζουν τα δόντια του, (για βρέφη), βλ. φρ. βγάζει δόντια·
- στο δόντι μου στάθηκε, (για φαγητά), ήταν πάρα πολύ λίγο, δε χόρτασα, δεν το ευχαριστήθηκα: «μας έβαλε να φάμε μια κουτσουλιά και μου στάθηκε στο δόντι»·
- σφίγγω τα δόντια ή σφίγγω τα δόντια μου, **α.** κάνω κουράγιο, υπομονή, υπομένω: «σφίξε ακόμα λίγο τα δόντια σου, γιατί σε λίγο καιρό θα διορθωθούν τα πράγματα». **β.** ανέχομαι το κακό φέρσιμο ή τις προσβολές κάποιου: «όση ώρα με κατηγορούσε χωρίς λόγο, έσφιγγα τα δόντια μου κι έδινα τόπο στην οργή»·
- σώθηκα απ' του λύκου τα δόντια, βλ. λ. [λύκος](#)·
- σώθηκα απ' του χάρου τα δόντια, βλ. λ. [χάρος](#)·
- τα λέω έξω απ' τα δόντια, μιλώ απερίφραστα, χωρίς υπεκφυγές: «αυτός δεν έχει την ανάγκη κανενός, γι' αυτό και τα λέει έξω απ' τα δόντια»·
- τα σύκα είναι μαλακά, μα χαλούν τα δόντια, είναι ευχάριστοι οι υλικές απολαύσεις, όμως στο τέλος βλάπτουν την υγεία μας: «είναι καιρός ν' αποσυρθώ απ' τις νυχτερινές διασκεδάσεις, γιατί τα σύκα είναι γλυκά, μα χαλούν τα δόντια»·

- τον βαστώ με τα δόντια, βλ. φρ. τον κρατώ με τα δόντια·

- τον κοιτάζω στα δόντια, τον εξετάζω προσεχτικά αν είναι ικανός, δυνατός για κάποια εργασία: «δεν κάνω αστεία με τη δουλειά μου κι όταν πρόκειται να προσλάβω κάποιον καινούριο εργάτη, τον κοιτάζω στα δόντια». Από το ότι, τουλάχιστο παλιότερα, στις ζωοπανηγύρεις ο αγοραστής έλεγχε τα δόντια του ζώου που αγόραζε (γαϊδούρι, μουλάρι, άλογο), από την υγεία των οποίων διαπίστωνε την ηλικία του, άρα και την αποδοτικότητα του για την εργασία για την οποία το ήθελε. Με παρόμοιο τρόπο (!!!), ιδίως Αμερικάνοι και Άγγλοι αγοραστής έλεγχαν την ηλικία και την υγεία των μαύρων δούλων τους, που προέρχονταν κυρίως από την Αφρική, όταν τους αγόραζαν από τους δουλεμπόρους για εργασίες στις διάφορες φυτείες τους·

- τον κρατώ με τα δόντια, τον συγκρατώ παρά τη θέληση του και με μεγάλη προσπάθεια, με μεγάλο κόπο: «μόλις τον είδε, ήθελε να ορμήσει πάνω του, αλλά τον κρατούσα με τα δόντια, μέχρι να εξαφανιστεί ο άλλος»·

- του βγάζω τα δόντια ή (σε περίπτωση διαδοχικής αποδυνάμωσης) του βγάζω τα δόντια ένα ένα, του αφαιρώ κάθε επιχείρημα ή δυνατότητα που θα μπορούσε να με βλάψει: «απ' τη στιγμή που έχω τη δήλωσή του στα χέρια μου πως αυτός έβαλε χέρι στο ταμείο, είμαι σίγουρος πως του 'βγαλα τα δόντια, γι' αυτό κοιτάμαι ήσυχος || ο μάρτυρας κατέθεσε όλα τα γεγονότα με τη σειρά και του 'βγαλε τα δόντια ένα ένα». Από την εικόνα του σκύλου που, όταν δεν έχει δόντια, είναι ακίνδυνος· βλ. και φρ. βγάζω δόντια ·

- του βγάζω τα δόντια μου, βλ. συνηθέστ. του δείχνω τα δόντια μου·

- του δείχνω τα δόντια μου, τον φοβερίζω προειδοποιητικά: «κάθε φορά που του δείχνω τα δόντια μου, κάνει την οσία Μαρία». Από την εικόνα του σκύλου που, όταν έρθει σε επαφή με κάποιον άγνωστο, του δείχνει τα δόντια του για να τον φοβίσει·

- του 'δωσα τα δόντια του να τα φάει για καραμέλες, του έριξα τόσο δυνατή γροθιά στο στόμα, που του έσπασα τα δόντια του: «κάποια στιγμή, όπως μαλώναμε, του 'ριξα τέτοια γροθιά στο στόμα, που του 'δωσα τα δόντια του να τα φάει για καραμέλες»·

- του 'πεσαν τα δόντια, έχασε τα ισχυρά επιχειρήματα που είχε, απελπίστηκε εντελώς: «μόλις του δείξαν πως κι αυτός είχε υπογράψει την κατηγορία, του 'πεσαν τα δόντια»·

- του τα 'πα έξω απ' τα δόντια, του μίλησα αυστηρά, επιτιμητικά και χωρίς να νοιάζομαι αν θα του κατοφανεί ή αν θα τον πικράνω: «με τις παλιοπαρέες που έχει μπλέξει, πηγαίνει απ' το κακό στο χειρότερο, γι' αυτό του έπιασα μια μέρα και του τα 'πα έξω απ' τα δόντια»·

- του 'τριξα τα δόντια (μου), **α.** τον φοβέρισα έντονα, του έδειξα προειδοποιητικά τις άγριες διαθέσεις μου: «μόλις του 'τριξα τα δόντια μου, σηκώθηκε κι έφυγε». Από την εικόνα του ατόμου που, για να μην ξεσπάσει από την οργή ή το θυμό που τον κατέχει, προσπαθεί να εκτονωθεί τρίζοντας τα δόντια του, πράγμα που δημιουργεί φόβο σε αυτόν που τα ακούει να τρίζουν. **β.** τον επέπληξα αυστηρά: «μόλις ήρθε η σειρά του, του 'τριξα κι εκείνου τα δόντια, κι ας ήταν αδερφός μου»· βλ. και φρ. τρίζω τα δόντια μου·

- τρίζω τα δόντια μου, κάνω δυναμική την παρουσία μου, αγριεύω, διεκδικώ τα δικαιώματά μου, υπερασπίζομαι το δίκιο μου: «όταν βλέπεις πως δε σου συμπεριφέρονται σωστά, τρίξε κι εσύ τα δόντια σου». Από την εικόνα του ατόμου που, για να κάνει αισθητή την οργή του, τρίζει τα δόντια του· βλ. και φρ. του 'τριξα τα δόντια μου·

- τροχίζω τα δόντια μου, προετοιμάζομαι για δυναμική αναμέτρηση: «μόλις κατάλαβε πως η κατάσταση είχε φτάσει στο απροχώρητο, άρχισε να τροχίζει τα δόντια του»· βλ. και φρ. ακονίζω τα δόντια μου·

- χτυπάνε τα δόντια μου, κρυνώνω υπερβολικά, τόσο, που τα δόντια μου χτυπάνε μεταξύ τους: «όση ώρα σε περίμενα μέσα στο κρύο, χτυπούσαν τα δόντια μου»·